

SPECIFIČNOSTI ŠKOLSKOGA VJERONAUKA U ODNOSU NA ŽUPNU KATEHEZU

Nove postavke nakon
Plana i programa župne kateheze

RUŽICA RAZUM

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Katehetski institut
Vlaška 38
10000 Zagreb

Primljeno: 6. 10. 2000.
Izvorni znanstveni rad
UDK 268:262.2

Sažetak

Otkada je početkom šk. god. 1991./92. u osnovne i srednje škole u Hrvatskoj ponovno uveden vjeronauk, svjedoci smo mnogobrojnih problema koji su uočljivi na razini suodnosa školskoga vjeronauka i župne kateheze. Autorica ističe potrebu jasnijeg definiranja identiteta školskoga vjeronauka stoga što su u njegovomu dosadašnjem ostvarivanju, kako na razini ciljeve tako i metoda i sadržaja, uočljive i one dimenzije koje su primjerenije župnoj katehezi. Potrebu jasnijeg definiranja školskoga vjeronauka nameću, osim postojanja župne kateheze, i laičnost škole te sam profil naslovnika školskoga vjeronauka, takvih naslovnika koji jesu kršćani/katolici, ali ne uvijek i vjernici praktikanti. Autorica također navodi i neke konkretne probleme koji su uočljivi u katehetskoj praksi u Hrvatskoj, i koji nerijetko proizlaze upravo iz nedovoljnog razlikovanja kateheze i vjeronauka.

Ključne riječi: školski vjeronauk, župna kateheza, religijska kultura, odgoj u vjeri, laičnost škole

0. UVOD

Od trenutka kada je u naše škole uveden vjeronauk svjedoci smo mnogobrojnih problema koji su vidljivi na razini suodnosa školskoga vjeronauka i župne kateheze. Neki tvrde da problemi koje susrećemo u okviru školskoga vjeronauka proizlaze i iz činjenice što još uvijek nismo organizirali župnu katehezu, ili smo je ponegdje čak i kompletno napustili. Drugi pak kažu da je teško organizirati župnu katehezu i zbog nedostatka jasnoće glede njenog identiteta budući da su na školskome vjeronauku uočljive i one dimenzije vjerskoga odgoja koje su primjerenije upravo župnoj katehezi.

Odnos tih dvaju oblika vjerskoga odgoja od samoga je početka definiran kao komplementaran. Riječ je dakle o dva oblika vjerskoga odgoja koji jesu različiti, ali imaju i mnogo zajedničkih elemenata te su upućeni

jedan na drugoga. Kako proizlazi iz te definicije, problema ne bi trebalo biti. U stvarnosti pitanja su ipak malo složenija. Ponajprije, nije posve jasno što to znači »biti u komplementarnom odnosu«. Pitanje odnosa, naime, možemo odrediti tek nakon što jasno definiramo identitet onih ili onoga što ulazi u taj odnos. U suprotnom slučaju javlja se opasnost da se taj odnos svede na ponavljanje ili pak nepoželjnu distanciranost dvaju oblika od kojih svaki slijedi vlastite ciljeve ne osvrćući se jedan na drugoga. Stoga problem suodnosa ne leži samo u činjenici što do sada nismo imali Plan i program župne kateheze, već i u nedostatku jasnoće identiteta tih dvaju oblika vjerskoga odgoja.

Potrebu promišljanja i traženja jasnijeg identiteta školskoga vjeronauka nameću nam sljedeći čimbenici: laičnost školskoga sustava, profil naslovnika školskoga vjeronauka, postojanje župne kateheze.

1. VJERONAUK U JAVNOJ ŠKOLI

U posljednje vrijeme, kada se govori o vjeronauku u školi, sve češće se spominje pitanje laičnosti škole. U pokušaju tumačenja toga izraza mogu se uočiti različite interpretacije, od kojih neke nisu baš najsretnije.

Ima glasova koji tvrde da u školi pluralističkog društva ne smije postojati predmet »vjeronauk«. U ime laičnosti škole, odnosno u želji da spase načelo odvojenosti Crkve i države, zalažu se za ukidanje vjeronauka jer bi on navodno kršio poštivanje toga načela.

Interpretacije odnosa države i Crkve mogu biti različite. Prva je vidljiva u odvojenosti države i Crkve onako kako se je prakticiralo u komunističko vrijeme, kada je sve vjersko i crkveno bilo izbačeno, getoizirano, marginalizirano. Ovaj model zastupa princip odvojenosti Crkve od države i religije od škole, iako država i škola i dalje ostaju vezane uz određeni pogled na svijet, odnosno uz marksističku ideologiju. U ovom se sistemu državnog uređenja ne govori o pravima čovjeka, već o pravima »istine«; država se služi svim sredstvima, i onima koja idu protiv prava čovjeka, kako bi dala prednost »istini« ispred »laži«. Taj se model ne razlikuje mnogo od sistema »cuius regio illius religio«; razlika se krije jedino u tome što je termin religija zamijenjen terminom svjetonazor, ili bolje ideologija.¹ Očito je da se ovdje nije radilo o odvojenosti Crkve od države, već o diskriminaciji, o zagušivanju svega vjerskoga. U ime oslobađanja i slobode čovjeka, prisiljavalo se tog istog čovjeka na prihvaćanje ateističkog svjetonazora.

Drugi model uzeo je kao svoje osnovno načelo opće humanističko načelo. Ovdje se političko i društveno uređenje temelje na općim humanističkim vrijednostima, ne dajući prednost ni jednom određenom pogledu na svijet, poštujući slobodu svakog čovjeka u izboru njegova životnog svjetonazora.² Polazište nije više »istina«, ponajmanje ona nametnuta, već prava čovjeka.

Iz rečenoga proizlazi da škola ne smije zastupati interese nijedne ideologije, svjetonazora ili religije. Škola je, kao i država, akonfesionalna, vjerski neutralna, što će reći da ne promiče nijednu religiju ili svjetonazor po-

sebno. To znači, međutim, i to da ona nema nikakav pa ni akonfesionalni svjetonazor.³ Javna škola, ukoliko je uistinu takva, nije »konfesionalna« ni u religioznom, znanstvenom, materijalističkom, laicističkom, akonfesionalnom, niti antikonfesionalnom smislu. Ona mora biti slobodna u nastojanjima da slijedi istinske interese učenika. Drugim riječima, dok sama ostaje neutralna, poštuje konkretnu konfesionalnu pripadnost odnosno zainteresiranost i omogućuje učenicima sudjelovanje u konfesionalnom školskom vjeronauku u okviru redovitoga školskog programa.⁴

Ona, ukoliko je neutralna⁵, ne odgaja ni ateiste, ni komuniste, ni kršćane, ponajmanje agnostike i ravnodušne, već, poštujući prava svake osobe, omogućuje svakome da u skladu sa svojim životnim opredjeljenjima učini odgovorne i zrele životne izbore, takve izbore koji neće biti plod predrasuda i neznanja, već ozbiljnog i sustavnog, angažiranog promišljanja i učenja.

Poštivanje prava i slobode, prema koncepciji suvremene europske škole, sastoji se u tome da se dadnu iste mogućnosti kako bi se učenik razvio prema vlastitom načinu *biti*, vlastitim darovima, sposobnostima, težnjama, ali isto tako i prema vlastitom vjerskom identitetu.⁶ Ostvarivanje te slobode ne znači

1 Usp. Lj. PLAČKO, *Marksistička ideologizacija i odgojno-obrazovni sustav u Hrvatskoj nakon II. svjetskog rata*, u: I. GRUBIŠIĆ (ur.), *Religija i sloboda. Religijska situacija u Hrvatskoj 1945-1990*, Institut za primijenjena društvena istraživanja, Split 1993, str. 165.

2 Usp. *Isto*, str. 164-165.

3 Ističe se u dokumentu Zajedničke sinode biskupija Savezne Republike Njemačke: »Ako bi država vjerska pitanja i odgovore potisnula isključivo u područje privatnoga, time bi u konačnici neutralizam uzdigla do svjetonazora.« ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1995, str. 21.

4 Usp. R. PALOŠ, *Konfesionalni vjeronauk u javnoj školi na pragu III. tisućljeća*, u: »Kateheza« 22 (2000)2, str. 149. i 152.

5 Ovdje se »neutralnost« odnosi na svjetonazor, a ne na vrednote.

6 U već spomenutomu njemačkom dokumentu ističe se da je konfesionalni vjeronauk »jedan oblik ostvarivanja temeljnog ljudskog prava na slobodno prakticiranje vjere«. Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, str. 44.

dakle *uniformiranost*, kojoj se je težilo u marksističkom obrazovanju. Opasnost te uniformiranosti prijete danas, što se tiče vjerskoga odgoja, onda kada se zalaže za takav predmet religijske kulture koji bi, navodno radi promicanja boljeg suživota i dijaloga, nastojao izbrisati ili zanemariti vjerske razlike koje postoje među učenicima. Činjenica je da razlike postoje. Vjerojatno postoje i problemi, i to takvi problemi koji nerijetko mogu imati i vjersku pozadinu. Rješenja, u svakom slučaju, ne možemo tražiti u skrivanju i brisanju razlika, već razvijajući i produbljujući vlastiti identitet a poštujući pritom tuđi.⁷ Treba učiti živjeti s razlikama, koje, unatoč složenosti i zahtjevnosti suživota, ipak ostaju bogatstvo ljudskoga života.

To je temeljni okvir u koji smještamo govor i opravdanje uvođenja vjerskog odgoja u javne škole. Škola je pozvana da omogući cjelovit odgoj, što će reći i vjerski odgoj, posebice nakon njegova slobodnog izbora. To ipak ne znači da je time sva složenost te problematike riješena. Pitanje koje nam se nameće je sljedeće: Kakav vjerski odgoj, posebice koji tip vjerskoga odgoja poštuje tu laičnost škole o kojoj govorimo? Jasno je da svaki oblik školske vjerske nastave mora poštivati sustav škole. To znači da se postojanje vjerske nastave može opravdati samo iz unutarnje logike školske stvarnosti. Kada se govori o potrebi da vjeronauk postane uistinu školski predmet, onda se uglavnom misli na potrebu jasnije razrađene metodičko-didaktičko-komunikacijske dimenzije toga predmeta. To svakako ostaje trajni zadatak svih odgovornih za vjeronaučnu nastavu, kako na teorijskoj tako i na praktičnoj razini. Valja, međutim, istaknuti i potrebu trajnog nastojanja oko ispravnijeg definiranja ciljeva vjeronauka kao školskoga predmeta. Vjersku nastavu, naime, moraju obilježavati ciljevi i kriteriji koji su svojstveni suvremenom školstvu. Vjeronauk koji ne bi u dovoljnoj mjeri bio školski koncipiran doveo bi samoga sebe na rub školskoga sustava, izazivajući vlastito izbacivanje iz škole. To znači da eventualno nastojanje oko postizanja crkveno-socijalizacijskih i katehetskih ciljeva izaziva određena pitanja i potrebu jasnijeg definiranja školskopedagoškog i didaktičkog profila toga

vjeronauka. Model »Crkva u školi« neprihvatljiv je za javnu školu; ali isto je tako neprihvatljiv za Crkvu, koja ne traži nikakve oaze crkvenosti unutar školskoga sustava. U tom bi slučaju Crkva bila uvijek prisiljena na trajan i mukotrpan napor dokazivanja opravdanosti svoje prisutnosti u javnoj, akonfesionalnoj školi. Crkva ne želi biti ugošćena, na milosti i nemilosti vladajuće politike, već kao ravnopravni i integrativni dio toga sustava nastoji biti u službi čovjeka.

Iz toga proizlazi da prisutnost, opravdanost i značaj vjeronauka u javnoj školi ne treba toliko tražiti na razini odnosa Crkve i države i njihovih ugovora (što, jasno, ne treba niti zanemariti), koliko u važnosti i nezaobilaznosti konkretne religije za istinski rast i razvoj učenikova identiteta, i to na osobnoj i društvenoj razini. Crkva nema prava nametnuti se, niti država ima pravo zabraniti. Jedna i druga su u službi čovjeka.

Eventualni pokušaj Crkve da se nametne u ime svojih interesa i prava bio bi samo izraz njezinih nostalgичnih sjećanja na negdašnje kršćansko društvo i jedan slabašan restauratorski pokušaj već u samom početku osuđen na neuspjeh. Pokušaj pak države da zabrani vjerski odgoj bio bi izraz i dokaz baštine naslijeđene iz prethodnoga totalitarističkog sustava; ili izraz kontaminiranosti novim ideologijama, bliskim rođakinjama one marksističke, koje bi se licemjerno skrivale iza tzv. neutralnosti škole, obmanjujući javnost ispraznim riječima o slobodi i pravima čovjeka za koja se navodno zalažu.

2. VJEROUČENICI

Kada govorimo o neprimjerenosti određenih vjeronaučnih načina rada, ne treba se

7 Pluralno društvo zahtijeva pluralni pristup cjelokupnom školskom odgoju i obrazovanju. Stoga vjerski odgoj i obrazovanje, kako ističu hrvatski biskupi, treba omogućiti »upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitog te upoznavanje i poštivanje tuđega vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta«. Usp. *Poruka hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnom zajednici* (lipanj 1991), u: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1998, str. 283.

zaustaviti samo na pitanju laičnosti; jedan od važnih čimbenika koji uvjetuje našu vjeronaučnu nastavu jesu vjeroučenici. U idealnom smislu školski vjeronauk katehetskoga usmjerenja, takvog usmjerenja koje je jako uočljivo upravo u našem vjeronauku, pretpostavlja vjeroučenike vjernike, zainteresirane za kršćanske sadržaje. Današnja školska stvarnost ne dopušta nam, međutim, da gradimo naš vjeronauk na toj pretpostavci. Adresati kojima je upravljn vjeronaučni sadržaj su učenici koji upisujući vjeronauk postaju vjeroučenici. Oni su uglavnom kršćani-katolici, ali ne uvijek i vjernici praktikanti.

Novi Direktorij za katehezu govori o tri različite kategorije vjeroučenika kojima se mi obraćamo u okviru vjeronaučne nastave: prvo, učenici vjernici; zatim, učenici koji još uvijek traže; naposljetku, učenici koji nisu vjernici.⁸ Kategorija vjeroučenika koja je možda najbrojnija i koja stvara najveće poteškoće vjeroučiteljima sačinjena je od ravnodušnih. Njih ima i među onima koji se deklariraju vjernicima, kao i među onima koji se takvima ne smatraju. Slobodno možemo reći da vjeronauk danas nailazi na prepreke više u nezainteresiranosti učenika negoli u odbijanja samoga vjeronauka ili vjere.

Mnogi naši vjeroučenici nalaze se u situaciji prve evangelizaciji, a ne već iniciranih i zauzetih kršćana. Stoga je način rada koji pretpostavlja vjernike u najmanju ruku neprimjeren, ako ne i kontraproduktivan. Ta se neprimjerenost očituje i na razini ciljeva, i sadržaja, i metoda rada. Činjenica postojanja heterogenosti stavova nije, međutim, sama po sebi problem, ili barem ne najveći; ona to postaje onda kada mi zanemarimo pojavu vjerske neprobuđenosti ili ravnodušnosti vjeroučenika te pokušamo graditi na nepostojećim ili najčešće slabim temeljima, nastojeći tako ostvariti neostvarivo.

Koji interes pronalazi Crkva u takvom djelovanju? Crkva je zainteresirana za jedan religiozni odgoj iako se ne radi uvijek o odgoju vjernika. I taj njezin interes vidimo ponajprije u njezinoj misiji da bude u službi čovjeka bez obzira na to pripada li joj on ili ne; gledan na taj način, vjeronauk je jedan od načina crkvenog dijakonijskog služenja suvremenom svijetu.⁹ Školski vjerski odgoj

usmjeren je odgojnom djelovanju, i to tako smislu da omogući novim generacijama da rastu u slobodi shvaćenoj ne kao neangažman, već slobodi za ozbiljno traženje i prihvaćanje Istine. Stoga vjeronauk treba doprinositi čovjekovom oslobađanju od neznanja, i to posebice od neznanja što se tiče naravi čovjeka i religije, od predrasuda, od jednostranih ideoloških koncepcija svijeta i života, takvih koncepcija koje mu onemogućuju ispravno, slobodno i zauzeto traženje i življenje Istine.

Ciljevi koji se nastoje ostvariti preko vjeronauka nisu stoga toliko na liniji doktrine, koliko subjekta. Drugim riječima, briga vjeronauka nije toliko cjelovitost prenošenja kršćanskog nauka koliko promicanje sazrijevanja odgovornih, svjesnih i prosvijetljenih odluka na području vjere i života uopće.

3. CRKVA I ODGOJ U VJERI

Roditelji su prvi odgojitelji u vjeri. Za uspješan proces toga odgoja potrebna je međutim i kršćanska zajednica »koja će prihvatiti 'upućene' (inicijate) kako bi ih poduprla i oblikovala u vjeri«¹⁰. Uvođenjem vjeronauka u škole dolazi do znatnih pomaka koji izazivaju određena pitanja.

Moramo priznati da nerijetko obitelj od vjeroučitelja očekuje ne samo da ispuni vlastitu zadaću nego i da nadoknadi ono što spada u roditeljski zadatak. Slična se očekivanja mogu primijetiti i od strane župne zajednice, odnosno pastoralnih djelatnika, koji ne samo da očekuju cjelovit kršćanski odgoj u školi, prenoseći tako svu odgovornost na školski vjeronauk, nego čak i optužuju vjeroučitelje zbog izostanka očekivanih i željenih rezultata toga odgoja; posebice onih rezultata koji bi se trebali manifestirati, prema njihovom

8 Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, KŠ/NKU, Zagreb 2000, str. 67-68.

9 Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, str. 33-34. Vidi također: *Pismo hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi*, u: »Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije« 87 (2000)3, str. 90.

10 KONGREGACIJA ZA KATEHEZU, *Opći direktorij za katehezu*, br. 69.

mišljenju, na liturgijskom i sakramentalnom području kršćanskoga života.

Je li škola mjesto odgoja u vjeri? Potrebno je uistinu postaviti pitanje je li škola mjesto gdje se može odgajati vjera. Pitanje je koliko je takvo katehetsko usmjerenje školskoga vjeronauka u skladu s laičnošću škole, odnosno ciljevima javne škole koji ne uključuje u sebe i ciljeve koji bi bili katehetski i unutarcrkveni; zatim, koliko je u skladu s činjenicom da mnogim učenicima nedostaje osnovni osjećaj prema kršćanskoj vjeri i konkretnoj župnoj zajednici, a samim time i potrebno iskustvo i razumijevanje za vjeronauk koji bi se ostvarivao kao odgoj i uvježbavanje u vjeri; nadalje, koliko takvim vjeronaukom zasjenjujemo identitet župne kateheze, kojoj na taj način oduzimamo njezinu specifičnost, dovodeći je u situaciju izgubljenosti ili čak izumiranja.

Odgoj u vjeri jest takav proces koji je daleko složeniji i zahtjevniji nego mu to dopušta čin školske vjeronaučne nastave. Stoga on zahtijeva obitelj i župnu zajednicu kao mjesta svoga ostvarenja. Iz toga proizlazi potreba i nužnost da se naš vjeronauk sve više profilira kao školski, napuštajući izrazito katehetsko usmjerenje koje je primjerenije župnoj katehezi.

U skladu s time može se reći da vjeronauk nije odgoj *u* vjeri, već odgoj *o* vjeri ili, bolje, odgoj *za* zrelo i odgovorno sučeljavanje sa činjenicom vjere u životu kako pojedinca tako i šire ljudske zajednice. U središtu vjeronaučnoga odgoja i obrazovanja stoji promicanje ljudske osobe, i to takvo promicanje unutar kojega će djeca i mladi moći sve više prepoznavati religioznu dimenziju kao nenadomjestiv i nezaobilazan element vlastitog rasta i razvoja u ljudskosti i u slobodi.

Vjeronauk nije iznošenje golih činjenica o vjeri. Ako je istina da vjeronauk ne možemo poistovjetiti sa župnom katehezom, isto tako je istina da vjeronauk ne možemo pretvoriti u religijsku kulturu. Vjeronauk, i to konfesionalni, jest bitno *odgoj*. Taj je odgoj, međutim, potrebno shvatiti šire od samoga odgoja u vjeri. Neke od važnijih dimenzija toga odgojno-obrazovnog procesa bile bi sljedeće:

- vjeronauk je povlašteno mjesto za pitanja o smislu i o Bogu;
- vjeronauk je mjesto upoznavanja vlastitoga identiteta;
- vjeronauk je mjesto promicanja humanističkih vrijednosti;
- vjeronauk je mjesto suzbijanja predrasuda i vjerskoga neznanja;
- vjeronauk je u službi istinskoga promicanja čovjeka;
- vjeronauk je mjesto evangelizacije, a ne katehizacije.¹¹

Jednim primjerom, unatoč znatnom riziku da simplificiramo problematiku, pokušat ćemo ilustrirati koja bi bila razlika između tih triju različitih oblika vjerskoga odgoja i obrazovanja: župne kateheze, školskoga vjeronauka i religijske kulture. Kratko ćemo prikazati osobu Isusa Krista na tri različita načina koja odgovaraju trima različitim oblicima religioznoga odgoja. Potom slijedi kratko objašnjenje.

Župna kateheza

Isus Krist, naš Spasitelj i Otkupitelj, svojom pashalnom žrtvom otkupio nas je od grijeha i smrti i darovao nam život vječni.

Školski vjeronauk

Isus Krist, Bog i čovjek, jedina je alternativa istinskoga života. Svojim životom, smrću i uskrsnućem daruje čovjeku život koji nadilazi i njegova najdublja očekivanja.

Religijska kultura

Isus Krist utemeljitelj je kršćanstva. Kršćani ga smatraju Bogom i čovjekom. Prema njihovom vjerovanju, unatoč smrti na križu, on je uskrsnuo i taj vječni život daruje onima koji u nj povjeruju.

Objašnjenje:

Župna kateheza: upotrebljava jezik koji pretpostavlja vjeru; izrazit je teološki govor; svi se prepoznajemo kao vjernici i kao takvi

11 Usp. R. RAZUM, *Školski vjeronauk i župna kateheza*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 127(1999)9, str. 547-549.

se identificiramo sa svim bitnim vjerskim sadržajima; prisutna je »mi« svijest; važna svjedočka dimenzija katehete.

Školski vjeronauk: Isus Krist se prikazuje angažirano, sa stajališta kršćanske vjere, ali na način koji ne pretpostavlja nužno kod vjeroučenika vjerničke stavove; ne koriste se izrazi koji pretpostavljaju ili, još gore, zahtijevaju vjersko prijanjanje; ne umanjuje se, međutim, radikalnost ili istina Evanđelja; važna je profesionalnost, ali i svjedočka dimenzija vjeroučitelja.

Religijska kultura: distancirano i objektivno, koliko može biti, iznošenje sadržaja vjere kršćana s obzirom na Isusa Krista; ne daje se nikakva interpretacija i prosudba vjerske istine; kršćanska vjera je jedna »od« religija koju možemo susresti u suvremenom svijetu; važna je nepristranost (iako često samo željena ali ne i ostvarena) i profesionalnost nastavnika.

Budući da je vjeronauk predmet kojega je objekt proučavanja vjera/religija, ali predmet koji se ostvaruje u javnoj školi, njegovu legitimnost i identitet moguće je pronaći samo u onoj mjeri u kojoj će uspjeti zadovoljiti sve subjekte koji su uključeni: Crkvu – tj. onu koja predlaže, školu – odnosno onu koja prihvaća, te na kraju učenike – one kojima je namijenjen.¹²

Stoga je potrebno osim »vjernosti Bogu i čovjeku«, odnosno vjernosti katoličkoj doktrini, poštivati i načelo »vjernosti školskom sustavu«. To je cijena koju Crkva plaća prelazeći školski prag.

4. NEKA OTVORENA PITANJA

Na koji se način unutar naše vjeronaučne prakse poštuje načelo laičnosti škole i kulture, odnosno načelo odvojenosti Crkve i države?

Valja reći da smo dosad uglavnom nedovoljno razmišljati o toj činjenici. To je ponašanje bilo sigurno uvjetovano, omogućeno ili čak poticano širom političkom situacijom. S promjenom političke klime mijenja se i odnos šire društvene javnosti prema vjeronauku. Bez obzira na eventualnu tendencioznu pozadinu pojedinih kritika upućenih vjero-

nauku, to je stanje za nas izazov i mogućnost, i to ponajprije stoga što nijedna situacija privilegija, kako nas uči Evanđelje ali i kršćanska povijest, nije dobrodošla autentičnom življenju i naviještanju tog Evanđelja. Nadalje, to nas stanje »prisiljava« da tražimo kvalitetnije oblike i načine vjeronaučne nastave, i to takve načine koji će biti primjereniji zahtjevima i izazovima vremena, primjereniji zakonitostima školskoga sustava, ali i više u skladu sa zahtjevima samoga Evanđelja.

Spomenut ćemo samo neke pokazatelje koji ukazuju na postojanje nejasnoća i problema na razini prihvaćanja i ispravnog tumačenja laičnosti; ti problemi i nejasnoće nerijetko proizlaze upravo iz nedovoljnog razlikovanja kateheze i vjeronauka.

4.1. Pitanje terminologije

U našim najnovijim katehetskim dokumentima i stručnoj literaturi redovito susrećemo dva različita naziva za dva različita oblika vjerskoga odgoja. Tako za vjerski odgoj u školi koristimo naziv vjeronauk, a za vjerski odgoj u župi upotrebljavamo izraz župna kateheza. Samo terminološko razlikovanje govori o tome da se radi o različitim oblicima vjerskoga odgoja, i to o takvim razlikama koje se ne sastoje samo u različitim prostorima unutar kojih se odvija taj odgoj.

U praksi, međutim, izraze vjeronauk i kateheza uglavnom koristimo kao sinonime, ili gotovo tako. Ilustracije radi spomenut ćemo neke primjere: na razini samih crkvenih učilišta još nismo, barem što se tiče terminologije i eventualnih novih kolegija, dovoljno naglasili činjenicu postojanja dvaju oblika vjerskoga odgoja. Nemamo kolegija koji bi se npr. zvao *metodika iz vjeronaučne nastave* ili *religiozni odgoj i vjeronauk* ili nešto slično. Još uvijek imamo kolegije koji nose onakve nazive kakve smo imali i prije samoga uvođenja vjeronauka u škole. Ogleđne vjeronaučne satove zovemo pokusnim katehezama, a vjeronaučne satove katehetskim susretima, itd.

12 Usp. Z. TRENTI, *IRC e progetto educativo scolastica. Aree di incontro*, u: »Insegnare religione« 1(1988)4, str. 6.

Jasno je da ovdje nije riječ o pukoj terminologiji, već o problemu identiteta stvarnosti koju označujemo određenim imenom. Bojimo se da se ta nedovoljna terminološka iznijansiranošć i senzibilnost onda reflektira i u nedovoljnoj dorečenosti i definiranosti samoga shvaćanja, tumačenja i izvođenja vjerskoga odgoja. Zbog stvarne opasnosti da vjeronauk i katehezu počnemo promatrati kao dva neovisna oblika vjerskoga odgoja, dogodila nam se je druga pogreška: ta dva komplementarna, ali različita oblika vjerskoga odgoja počeli smo, na razini konkretnoga ostvarivanja, poistovjećivati.

4.2. Liturgijsko i sakramentalno usmjerenje

Daljnji problem koji želimo istaknuti je izrazito liturgijsko i sakramentalno usmjerenje našega vjeronauka, i to takvo usmjerenje koje se očituje na različitim razinama vjeronaučnoga djelovanja. Riječ je o tome da se vjeronauk previše naslanja na liturgijsku godinu; da program prati tijek crkvene godine iako ona više nije ta koja oblikuje život mnogih obitelji kojima pripadaju učenici; da unutar vjeronaučne nastave nastojimo, nerijetko neprikladnim metodama, usmjeriti djecu prema liturgijsko-sakramentalnoj praksi; da, naposljetku, ponekad pripremamo djecu za primanje sakramenata (prve pričesti i krizme) unutar školskoga vjeronauka.

Ostvarivanje tih ciljeva unutar školskoga vjeronauka ne odgovara školi, ali niti Crkvi. Crkva je svjesna da je taj odgoj daleko složeniji te zahtijeva ozračje zajedništva, crkvenosti i obiteljsku podršku. U nedostatku toga bazičnog primjera kršćanskoga života, iluzorno je očekivati da će djeca sustavnim školskim učenjem uspješno integrirati te sadržaje u vlastiti život. Opravdanije je očekivati da će djeca, zbog pomanjkanja obiteljskoga kršćanskoga ozračja, te vjerske sadržaje vezati samo uz sat vjeronauka i eventualnu nedjeljnu misu.¹³ Svaki put kada ipak pokušamo ostvariti te katehetske ciljeve unutar vjeronaučne nastave, tu nastavu pretvaramo u neki »hibridni« oblik vjerskoga odgoja kojega identitet, cilj, sadržaj i metoda nisu jasni. U njemu nastojimo ostvariti gotovo sve ciljeve cjelovitoga vjerskoga odgoja. Želeći i nasto-

jeći ostvariti sve, ostvarujemo malo ili nedovoljno; sukladno tim razultatima, zaključujemo da vjeronauku nije mjesto u školi. Riječ je, jasno, o krivom zaključku.

Hrvatski su se biskupi odlučili za konfesionalni katolički vjeronauk, ne za neku opću informaciju o religijama tipa religijske kulture. To znači da vjeronauk treba omogućiti učeniku da shvati, barem u bitnim dimenzijama, kršćansku istinu i njezin životni značaj. Stoga vjeronauk mora obuhvatiti biblijsku dimenziju, kršćansku tradiciju, sakramente, antropološku, etičku i eklezijalnu dimenziju.¹⁴ Jasno je da je bitni sadržaj vjeronaučne nastave bitni sadržaj kršćanske vjere; riječ je o katoličkom vjeronauku. Problemi i pitanja nastaju onda kad kriterij izbora sadržaja postaje uvođenje u vjeru i uvježbavanje života Crkve, tj. ostvarivanje katehetskih ciljeva.

Vjeronauk nije kateheza. Vjeronauk, međutim, ne možemo pretvoriti niti u »svaštarenje«, tj. u raspravu o različitim temama odgojnog, psihološkog, komunikacijskog, socijalnog i drugog tipa. Činjenica da neke teme zanimaju učenike ili im se sviđaju još uvijek nije dovoljna da one postanu dio vjeronaučne građe. U svakom slučaju, sva građa koja se obrađuje na vjeronauku, bila ona teološkog ili pak izrazitije antropološkog sadržaja, trebala bi služiti promicanju čitava čovjeka, tj. trebala bi služiti jačanju učeničkog identiteta, osposobljavati ga za odgovorno donošenje osobne odluke u pitanju vjere, pružati mu pomoć za odgovorno življenje sukladno toj vjeri te ga motivirati i osposobljavati za odgovorno i kritičko zalaganje u društvu.¹⁵

13 Taj problem ističe i njemački dokument sljedećim riječima: »Tako kod učenika može lako doći do stvaranja 'zasebne osobnosti koja je vezana isključivo uz vjeronaučni sat' ('eines Religionsstunden-Ichs'), koja se za vrijeme te nastave kreće u nekom posebnom svijetu i daje šablonizirane odgovore.« ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, str. 11.

14 Usp. J. GEVAERT, *Natura e finalità dell'IR nella scuola*, u: J. GEVAERT – R. GIANNATELLI, *Didattica dell'insegnamento della religione*, LDC, Leumann (TO) 1988, str. 29-30.

15 Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, str. 32.

Nadalje, potrebno je postaviti u pitanje vjeronaučnog rada koji u definiranju sadržaja ide od programa, od doktrine, od teološke istine, a ne od čovjeka. Analizirajući sadržaj našega vjeronaučnog rada, ponegdje se lako uočava naglašena briga oko poštivanje kriterija doktrinarne cjelovitosti vjeronaučne građe na račun njezine funkcionalnosti i učinkovitosti. Ilustracije radi, spomenut ćemo temu sakramenata. Ta se, naime, tema susreće gotovo u svim razredima osnovne škole. Ona se ponovo obrađuje u srednjoj školi, i to svih sedam sakramenata. To je sadržaj koji svakako ima značajno mjesto u župnoj katehezi. Problem koji se nameće je sljedeći: Ako je istina da se mora voditi računa o doktrinarnoj cjelovitosti i o hijerarhiji istina, isto tako je istina da u slučaju »predoslovnog« shvaćanja i ostvarivanja toga kriterija kod vjeroučenika vrlo lako dolazi do zasićenosti, dosade i »otupljenja« njihova sluha za taj govor. Ponavljanje je potrebno, posebice ono koje služi produblivanju, ali i kod ponavljanja je potrebno pronaći »pravu« mjeru.

Osim sakramenata, taj se problem javlja, kao što je već spomenuto, i kod onih sadržaja koji se blisko naslanjaju na liturgijsku godinu.

Iz svega rečenoga proizlazi da bi mnogi »liturgijski« sadržaji koji se sada obrađuju na vjeronauku pronašli svoje prikladnije mjesto unutar župne kateheze, kojoj je primjerenija »liturgijska« nota vjerskoga odgoja.

4.3. *Prozivanje*

Mnogi vjeroučitelji prakticiraju provjeravati sudjeluju li vjeroučenici na nedjeljnoj euharistiji. U okviru vjeronaučne nastave razmišljaju o sadržajima nedjeljnih čitanja i propovijedi. Sve se to dakako odražava kasnije na ocjenu.

Takva praksa nameće nam neka problemska pitanja. Ukoliko, naime, nastojimo motivirati ili uvjeriti učenike u važnost određene vjerske prakse koristeći grublje ili suptilnije metode prisiljavanja, mi ih na takav način vrlo vjerojatno odgajamo za licemjerstvo i dvoličnost. Mnogi će, naime, dolaziti na misu samo radi ocjene; davat će one odgovore za koje znaju da su »podobni«, a suzdržat će se od toga da kažu ono što stvarno mi-

sle. Takav odgoj sigurno nije na liniji kršćanskoga, evanđeoskoga odgoja za slobodu i istinu; ne odgaja za odgovorno kršćanstvo.

Osim toga ne odaje li korištenje školskoga prostora za »pridobivanje« djece za sudjelovanje u liturgijskom životu nedostatnost ili neučinkovitost naše župne kateheze i drugih oblika našega pastoralnog djelovanja? Slab angažman djece i mladih u liturgijskom i sakramentalnom životu jest problem. S njime se moramo, međutim, ozbiljnije i zauzetije pozabaviti unutar naših župnih zajednica, posebice unutar župne kateheze. Odgoj za crkveni život definitivno ostaje zadaća obitelji i kršćanske zajednice. Školski vjeronauk u tome može pomoći, ali ne u smislu nametanja vjerskoga skrbništva, već u smislu željene i ciljane posljedice kvalitetnog i odgovornog ostvarivanja toga školskog predmeta, i to takvog ostvarivanja koje je nužno prožeto svjedočkom dimenzijom vjeroučiteljeva djelovanja i života.

5. UMJESTO ZAKLJUČKA

Vjeronauk je velik izazov i mogućnost za evangelizaciju suvremenog društva i čovjeka. U nj je uključen velik broj djece i mladih. Za mnoge to je jedina mogućnost gdje mogu postavljati pitanja smisla, ona pitanja koja nadilaze uobičajne skućene okvire naših svakodnevnih briga i interesa za ovozemaljsko i materijalno. Stoga tom obliku crkvenog dijakonijskog djelovanja moramo posvetiti uistinu najbolje snage.

Dosada je na tom planu učinjeno mnogo. Mnogo toga je, međutim, ostalo nedorečeno i upitno. Jedan od problema jest svakako i pitanje komplementarnosti školskoga vjeronauka i župne kateheze. Tu komplementarnost, slobodno možemo reći, nismo ostvarili. Biti komplementaran znači međusobno se nadopunjavati. U našem pak radu, i na razini ciljeva, i sadržaja, i metoda rada, dolazi do znatnog preklapanja župne kateheze i školskog vjeronauka. Stoga je umjesto komplementarnosti ispravnije govoriti o ponavljanju i preklapanju.

Potrebno je napustiti školski oblik župne kateheze te katehetski oblik školskog vje-

ronauka. To znači da bi kateheza trebala preuzeti mnoge elemente sadašnjega školskog vjeronauka. Trebala bi, isto tako, razvijati vlastitu metodu, a ne biti preslika toga vjeronauka. Što se pak tiče vjeronauka, potreb-

no je jasnije definirati njegov školskopeda-
goški i didaktički profil, te ispravnije definirati ciljeve vjeronauka kao školskoga predmeta, napuštajući ciljeve izrazito katehetske i unutarcrkvene naravi.